

“TOM SOYERNING SARGUZASHTLARI” ROMANIDA MONOLOGIK NUTQ SHAKLLARI

Meliqo'ziyeva Gulchehra Abdullajon qizi

Lingvistika : ingliz tili yo'nalishi, 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada asosan monologik nutqning tavsifi nazarda tutiladi. Monologik nutqning xususiyatlariga e'tibor beriladi va monologni tushunish tomonlari yoritiladi va Mark Tivenning “Tom Soyerning boshidan kechirganlari “ asaridan monologlar tahlil qilinadi.

***Kalit so'zlar:** monolgik nutq , og'zaki va yozma nutq, , ochiq va yopiq nutq turlari , mulohaza, xulosa.*

АННОТАЦИЯ

Статья в основном посвящена описанию монологической речи. Обращается внимание на особенности монологической речи и выделяются аспекты монологического понимания, анализируются монологи из книги Марка Тивена «Опыт Тома Сойера».

***Ключевые слова:** монологическая речь, устная и письменная речь, открытый и закрытый типы речи, рассуждение, вывод.*

ABSTRACT

The article mainly deals with the description of monologic speech. Attention is paid to the features of monologic speech and aspects of monologue understanding are highlighted, and monologues from Mark Tiven's "The Experience of Tom Sawyer" are analyzed.

***Keywords:** monologic speech, oral and written speech, open and closed speech types, reasoning, conclusion.*

KIRISH

Monologik nutq – so'zlovchining o'ziga qaratilgan, boshqa shaxsning tinglash va javob berishni e'tiborda tutmaydigan nutq shakli. Monologik nutq nasriy asarlarda ham bor. Nazmda esa asosiy nutq shakllaridan biri hisoblanadi. Ba'zan monologik nutqda asarning kulminatsion nuqtasi bayon etiladi. Monologik nutq uchun, odatda, tuzilish va mazmun jihatdan o'zaro bog'liq , o'ziga xos kompozitsion qurilishga va mantiqiy tugalikka ega bo'lgan matnning ma'lum bo'lagi xos bo'ladi. Monologik nutq og'zaki (nutq bayon qilish) yoki yozma (publitsistika, memuarlar, kundaliklar) shaklida ifodalanishi mumkin. Monologik nutqning og'zaki shaklida ohang (intonatsiya) muhim o'rin egallaydi. Yozma monologik nutqda esa ohang

matnning sintaktik konstruksiyasiga, mantiqiy urg'u tushuvchi so'zlarning joylashish o'rniga bog'liq.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Og'zaki va yozma nutq shakllari.

Nutq aloqasi ikki shaklda - og'zaki va yozma ravishda amalga oshiriladi. Ular murakkab birlikda va nutq amaliyotida muhim va taxminan bir xil o'rinni egallaydilar. Ishlab chiqarish sohasida menejment, ta'lim, huquqshunoslik, san'at va ommaviy axborot vositalarida nutq shaklining og'zaki va yozma nutqi mavjud. Haqiqiy aloqa sharoitida ularning doimiy o'zaro ta'siri va interpenetratsiyasi kuzatiladi. Har qanday yozma matnni ovoz chiqarib, ya'ni ovoz chiqarib o'qish va og'zaki yozib olish texnik vositalar yordamida amalga oshirilishi mumkin. Bunday janrlar mavjud, masalan, keyingi ovozli aktyorlik uchun maxsus ishlab chiqilgan drama, notiqlik asarlari. Va aksincha, adabiy asarlar stilizatsiya usullarini "ko'cha" sifatida keng qo'llaydi: muallif o'z xususiyatlarini, og'zaki o'z-o'zidan gapirishni, birinchi shaxs qahramonlarining monologik mulohazalarini va boshqalarni saqlashga intiladigan dialogli nutq. Radio va televideniye amaliyoti og'zaki nutqning o'ziga xos shaklini yaratishga olib keldi, unda og'zaki va ovozli yozma nutqlar doimiy ravishda birga bo'lib, o'zaro aloqada bo'lib turadi.

Og'zaki nutq - bu har qanday ovozli nutq. Tarixan, og'zaki nutq shakli birlamchi bo'lib, u yozishdan ancha oldin paydo bo'lgan. Og'zaki nutqning moddiy shakli tovush to'lqinlari, ya'ni inson talaffuz organlari faoliyati natijasida paydo bo'ladigan aniq tovushlar. Og'zaki nutqning boy intonatsion imkoniyatlari ushbu hodisa bilan bog'liq. Intonatsiya nutq ohangi, (nutqning intensivligi, nutqning davomiyligi, ko'payishi yoki sekinlashishi va talaffuzning tembr bilan yaratiladi. Og'zaki nutqda mantiqiy urg'u joyi, talaffuzning ravshanligi darajasi, pauzalarning mavjudligi yoki yo'qligi katta rol o'ynaydi. Og'zaki nutqda shunday intonatsion xilma-xillik mavjudki, u inson tajribasi, kayfiyati va hokazolarning barcha boyliklarini etkazishi mumkin. Shunday qilib, og'zaki muloqot ikki shaklda - og'zaki va yozma shaklda sodir bo'lishi haqida gapirganda, ular orasidagi o'xshashlik va farqlarni yodda tutish kerak. O'xshashlik shundan iboratki, bu nutq shakllari umumiy asosga ega - adabiy til va amalda taxminan teng o'rinni egallaydi. Farqlar ko'pincha ifoda vositalariga to'g'ri keladi. Og'zaki nutq intonatsiya va ohang bilan bog'liq bo'lib, noverbal bo'lib, u ma'lum miqdordagi "o'z" til vositalaridan foydalanadi, u suhbat uslubiga ko'proq bog'langan. Maktubda alifbo, grafik belgilar, ko'pincha kitobiy til o'zining barcha uslublari va xususiyatlaridan foydalanadi.

Monologik nutqning ochiq nutq va yopiq nutq kabi ko'rinishlari mavjud. Ochiq monologik nutqda personaj o'z nutqini ovoz chiqarib bayon etadi. Yopiq monologik nutqda esa monolog personajning ichki nutqi, o'ylari shaklida nomoyon bo'ladi. Shuning uchun tadqiqot obyekti sifatida quyidagi monologni tahlil qilamiz:

'Dear children! You are the ones who feel sorry me here. I will not forget it . I used to make all the children's sheets for myself, make them all kinds of things , and show them the places where they can catch fish. But now , when old Meff is in trouble , they all forget about me. Only Tom and Gek do not forget me... I will not forget them either...

- Mehribon bolalarim! Bu yerda men uchun hammadan ko'ra sizlar achinasizlar . Men ham buni unutmayman. Men aksari o'z -o'zimga, men-ku har doim hamma bolalarning varraklarini yasab , ularga har xil narsalar qilib berar, baliq tutadigan yerlarni ko'rsatib qo'yar edim. Hozir bo'lsa qarib qolgan Meffning boshiga kulfat tushgan paytlarda, ular hammalari meni unutib yubordilar. Faqat Tom bilan Gek ikkovi meni unutmaydilar... Men ham ularni unutmayman...“Tom Soyerning boshidan kechirganlari” ” (The Adventures of Tom Sawyer)

Mazkur mikromatnda bir bechorahol baliqchi , hech kimga yomonlik qilmaydigan ichkilikga berilgan Meff Potter haqida gap ketadi. Yozuvchi monologdagi birinchi gapi orqali Meff Potterning ohang matnning sintaktik konstruksiyasiga va so'zlarning joylashish o'rniga katta ahamiyat qaratgan. Bunda so'zlovchining ruhiyatini va tashvishini anglatuvchi mazmun berilgan. Umuman olganda mazkur monologda soda gap, to'liqsiz gap va badiiy murjaatni anglatuvchi so'zlar orqali monolog ishtirokchi munosabatini ochib bergan. Yozuvchi Meff Potter nutqi orqali ichki hissiyot yashiringan dard , alamni shakllantirgan. Bu esa yozuvchiga mazkur monologning badiiy ta'sirchanligini ta'minlash imkonini bergan.

Asarda yozuvchi o'ta murakkab monologlardan foydalangani va kitobxonni o'ziga jalb qilishi bilan boshqa yozuvchilardan farq qilishi yanada yorqinroq aytib o'tiladi. Asardan quyidagi monologni keltirib o'tamiz.

'Oh , bolam, sen har vaqt o'ylamaysan . Sen har qachon vaqtichog'ligingdan boshqa hech narsani o'ylamaysan . Jekson orolidan kechasi kelib, g'am-kulfatlarimizni ko'rib, kulib ketishga aqling yetgan, bo'lmag'ur ishlaring bilan boshimni qotirib o'tirishga aqling yetgan, biroq bizlarga achinib shu g'am – g'ussalardan bizni qutqarishga aqling yetmagan.

'Oh my son, you do not think all the time. You never think of anything but your time. You were smart enough to come from Jackson Island at night and laugh

at our troubles, you were smart enough to make my head spin with your stupid things , but you were not smart enough to take pity on us and save us from these sorrows.

Bunday monologlarda qahramonning ichki dunyosi adabiy matnning semantik dominant bo'lishiga qaramay, qahramonning nafaqat harakatlari , balki fikr, his-tuyg'ularni ham chuqur tahlil qilish badiiy matnni chuqurroq anglash va talqin qilishga xizmat qiladi.. Ushbu monologik matnda g'am – qayg'uga duchor bo'lgan ayol obrazi ko'rishimiz mumkin. Uning ichki kechinmalari, alamlari , dard to'la qalbi mohirona tarzda muallif tomonidan yozilgan.

XULOSA

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib Mark Tven romani Tom Soyerning boshidan kechirganlari (The adventures of Tom Sawyer) asaridagi gapning ta'sirchanligini oshirish imkoniyatlari juda mukammal va soda tilda berilishi, fikrlar, his-tuyg'ular, xotiralar, oldindan sezishlar qayd etilgan kontektlarning lingvistik xususiyatlarini o'rganish personaj harakatlarining motivatsiyasini aniqlashga, uning qiyofasini shakllantirishga imkon yaratadi.

REFERENCES

1. <https://www.britannica.com/biography/Mark-Twain>
2. Tom Soyerning sarguzashtlari (The adventures of Tom Sawyer)
3. Lvov M.R. Rivojlanish metodologiyasi kichik maktab o'quvchilari: O'qituvchilar uchun qo'llanma. - 2-nashr, Rev. - M.: Ta'lim, 1985. - 176 p.
4. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002. 1-2 kitob.
5. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014.
6. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.
7. Болотова А.К., Макарова И.В. Прикладная психология: учебник для вузов. –М., Аспект Пресс, 2002. – 383с.